

Testamente

RAINER MARIA RILKE

Testamente

Översättning Anna Bengtsson

ERSATZ | UDDA PÄRLOR

© Ersatz 2008

Originalets titel Das Testament

Översättning från tyska Anna Bengtsson

Redaktör Ola Wallin

Omslag Christer Jonson

Omslagsfoto © Agence Roger-Viollet, Paris

Grafisk form & sättning Ola Wallin

Tryck Livonia Print, Lettland 2008

ISBN 978-91-88858-12-2

Översättningen är gjord med finansiellt stöd
från Goethe-Institut Schweden med medel
från det tyska utrikesdepartementet.

www.ersatz.se

[Inledning] 7

Testamente 15

KOMMENTARER 61

FÖR ATT FÖRSTÅ hans situation i slutet av denna vinter måste man gå tillbaka till sommaren 1914. Det förfärliga krigsutbrottet, som vanställde världen för många människoliv framöver, hindrade honom från att återvända till den enastående stad som han hade tacka för merparten av sina möjligheter. En ändlös väntetid tog sin början i ett land som han hörde samman med endast genom språket –, detta språk som han under sina vistelser i vitt skilda länder så fullständigt hade underordnat sina innersta uppgifter att han, sedan en tid, kunde betrakta det som sitt verks rena och oavhängiga material.

Kontakten med vännen, vars särskilda färdigheter hade väckt hans förhoppning om att även ha funnit läkaren som han vid den här tiden var i så stort behov av, blev allt glesare och hade sedan länge upphört helt när denna människa, som med egendomlig hängivenhet underkastade sig sitt yrke, plötsligt en dag avled i ett tillstånd av utmattning.

Det enda försöket att återuppta arbetet, som blivit avbrutet när hela det naturliga livet exproprierades, fick ett abrupt slut när han inkallades till ett lantvärnsregemente. En vidrig och först nu verkligt förspild vistelse inleddes i huvudstaden på anmodan av landet som

befalldes över honom. När han många månader senare befriades från de tomma förpliktelseerna och kunde återvända till hemvisten för sin väntan, saknade han den inre klarhet och frihet som var förutsättningarna för att hans obeskrivliga arbete skulle kunna framskrida. Det bar honom också emot att på något sätt blanda upp sitt arbete med de smärtsamma åren av ondskefull olycka: åtminstone urskuldade han sin oförmåga så i flera brev, där han medgav att han kände sig som barnet som inte ville röra vid sina favoritsaker så länge det plågades av tandvärk.

Till slut, när kriget hade övergått i de revolutionära konvulsionernas diffusa oreda och han höll även denna meningslöshet någorlunda på avstånd genom att över-sätta Mallarmé, lyckades han lämna den fördärvade staden och sin närapå offentliga bostad – i så hög grad hemsöktes den av främlingar och halvbekanta – genom att acceptera den välkomna inbjudan att hålla föredrag i ett annat land, som för övrigt varit hjälpsamt och neutralt under de senaste årens kaos. Det visade sig dock vara just det landskap som han tidigare hade rest igenom med avsiktligt fördragna kupéfönster, på väg upp från sydligare trakter: så intensivt motsatte sig någonting i hans natur den patetiska och samtidigt nyktra bergig-

heten som vunnit sådan ryktbarhet hos tidigare generationer. Det var detta land som nu öppnades för honom genom den vänliga kallelsen och gästfriheten vid en av dess sjöar.

Men även hans nya boende på andra sidan om de tidigare så svåruthärdliga gränserna blev en väntetid som fortsatte endast något mildare än förut. Utan tvivel upplevde han en viss lättnad, men även här saknades de avgörande förutsättningarna för inre samling som måste föregå de samverkande krafterna i hans arbete. Han bodde på ständigt nya platser. Att han knöt många nya kontakter var oundvikligt, och delvis även glädjande. Mot hans vilja hände det att hans allvarligt menade, men ändå inte konsekvent genomförda ensamhet drog till sig alla möjliga människor (kanske genom en längtan som ständigt dementerade honom) och ledde även här till märkliga förbindelser, där han i så hög grad måste bli den givande och kommunicerande parten att samlandet av de inre förråden, som till sist leder till en spänning i det egna väsendet, omintetgjordes månad efter månad.

Då, efter mer än ett och ett halvt år, i början av en ny vinter, när det verkade som om han skulle bli tvungen att återvända till det förolyckade landet, som likt ett sjuk-

rum ännu var överfullt av kriget och den stillastående luften kring hans dystra öde, hände något helt oväntat: Ett mycket ensligt beläget gammalt herresäte ställdes med ens till hans förfogande, en vänlig, tystlåten hushållerska inväntade honom där, och han hade knappt flyttat in (den 12 november) förrän allt som omgav honom uppvisade en sådan följsam välvillighet att det överträffade hans högsta förväntningar.

Det rymliga arbetsrummet på undervåningen med den vita träpanelen, en stor gammal kakelugn och en öppen spis därtill, tycktes verkligen ha väntat på just *honom*; hushållet inrättades från den ena dagen till den andra utan att hans vanor behövde förklaras – utanför fönstren låg den stilla parken. Avenbokhäckar med långsamt singlande löv kantade på höger och vänster sida den rymliga gräsmattan, där en ständigt fallande fontän i en oinfattad damm nu liksom till hörseln över-satte *det* som var en sådan infriande stillhet för ögonen. Några vackra plataner växte där också, liksom en tvärgående allé av glest placerade gamla kastanjer som avgränsade det öppna djupet i bakgrunden, och när parken efter hand överlämnade sig åt hösten stärkte utsikten sitt inflytande. Utan att inskränka ögats behov förberedde där mjukt stigande ängar de skogbevuxna

branterna upp till en höjd: och hur mycket han än älskade slätterna passade honom även denna begränsning, då landskapet på sätt och vis motsvarade det medvetande om en interiör som han för varje dag hoppades att stegra inom sig vid denna tidpunkt som var avsedd för reflexion.

Han kunde inte minnas att han någonsin känt sig tryggare eller mer självklart mottagen på en plats; inte ens den gången, i det gamla furstliga slottet som haft så stor betydelse i hans liv och som han nästan lidelsefullt bevarat inom sig alltsedan krigets blinda ingrepp hade raserat de väldiga och, som det tycktes, oförgängliga murarna ned till klippgrunden. Det där slottet ovanför havet hade varit storslaget, tidernas och gestalternas kraft hade efterverkat i honom och ställt själen inför otaliga uppgifter; den måste göra sig förtrogen med mycket som var den överlägset innan den fick fortsätta vara sig själv.

Här, på detta överskådliga lilla adels gods, behövde ett mindre förflutet bemästras. Rum och korridorer, i egentlig mening inte bebodda på länge, samtyckte enkelt till den som förstod att uppfatta dem rätt; det fanns inte många porträtt där, vilket hade kunnat vara tillräckligt starkt för att bli fordrande, den levande

vägde tyngre, och de anspråkslösa tingen begärde inte mer omsorg av honom än hans hjärtas spontana överflöd av tacksamhet.

Kunde han, den räddade som så oväntat blivit undsatt, nu ta itu med återuppbyggnaden av sitt sönderslitna väsen? Så tycktes det. Och hur mycket mer gynnad förefaller han inte när man får veta att en dubbel, lika oväntad försyn kommit honom till del just innan han skulle stänga om sig i denna nya omgivning: det hade blivit honom förunnat att åter få uppsöka två berömda orter i skilda länder som var oskiljaktigt förbundna med hans historia. Den ena var den stad som han hade att tacka inte bara för hela sin själsliga fostran utan dessutom med all rätt tillskrev det faktum att hans väsens särskilda lidanden och lycksaligheter hade uppenbarat sig större och tydligare för honom än vad som ens vederfors människor med starka inre visioner i hans ålder.

Och utöver allt detta: den outtömliga nåden hade fyllt honom (i rätta ögonblicket, skulle man vilja utropa) med den väldiga sinnesrörelse som överväldigar ett hjärta när det, under anstormningen av att på nytt bli älskat, beslutar sig för att älska ...

Ja, även detta.

När dörren nu sluter sig bakom denna gynnade och begåvade människa, tycker man sig kunna lämna henne åt den storslaget inrättade ensamheten med tillförsikt.

Men de fragmentariska anteckningarna och brevutkasterna som utgör denna märkliga vinters bokslut dokumenterar ett misslyckande, en fruktansvärd, förvirrande förlust.

Skrivaren har (uppenbarligen i efterhand) sammanfattat de lösa bladen med titeln »Testamente«, troligen därför att han med dessa insikter i sitt egendomliga öde uttalar en vilja som kommer att förbli hans *sista*, även om många års uppgifter ännu förestår hans hjärta.

Testamente

»Mais j'accuse surtout celui qui se comporte
contre sa volonté.«

JEAN MORÉAS

(April)

Våren, som i år kom så tidigt att de strålande maskrosorna redan har blommat ut till fröbollar och bräsman står på ängarna –, har aldrig främjat min inre samling; dess krafter har inte besinningens riktning. Många månader har gått förlorade, likväl måste jag nu göra ett försök, innan denna förmånliga och trygga vistelse är över.

Förhållandet till den älskade hade just lugnat sig så pass att jag kunde räkna med en period då jag med odelad uppmärksamhet skulle få tillhöra mig själv, när ett litet bygge påbörjades borta vid parkens utgång. En lada, trodde jag och tänkte inte mer på saken. Det blev emellertid ett elektriskt sågverk, och nu har det redan varit i gång i tio dagar, otröttligt surrande och svirrande. Mitt lugn är förstört. Jag inser att det jag hade för avsikt att göra inte bör tas igen i sista stund och med dåligt samvete, som en försenad skoluppgift. Verkandets tid är över. Nu talar sågen.

Vad exakt domen är ändå. Underligt: jag märker i hur hög grad allting här har tillhört mig genom hörseln – och nu har det tagits ifrån mig genom samma sinne. På nätterna, när jag vaknar, eller sent på kvällen (för man arbetar länge därborta i sågverket och börjar ibland den larmande arbetsdagen redan strax efter fem på morgonen) infinder den sig åter med obeskrivlig mild-

het, denna vida, rena hörselrymd som jag fått vistas i under så lång tid. Den började just att liksom »mönstras« av de små fågelstämmorna; dess mittpunkt var dock alltjämt fontänen, och nu ligger jag här i natten och tar avsked av den. Det var detta, just detta, som skulle ha bringat mig i ordning under många många oavbrutet lyssnande veckor. Som jag genast begrep den, som jag tog in den, redan första dagen: den mångfaldiga variationen i dess fall. Minsta luftdrag förändrade den, och när det blev helt stilla omkring den plötsligt ensamma strålen störtade den tillbaka in i sig själv och slog an sig själv, helt annorlunda än över vattenytan. Tala, sade jag till fontänen, och lyssnade. Tala, sade jag, och hela mitt väsen hörsammade den. Tala, du rena möte mellan lätthet och tyngd, du tyngdens lättsinne, du spelande träd, du liknelse bland de tyngda mödoträden som ängslas i sin bark.

Och med en spontan, oskyldig list hos mitt hjärta, för att inget skulle vara som detta, av vilket jag ville lära mig att vara, – likställde jag fontänen med den älskade, den avlägsna, den återhållsamma, den tysta.

Ack, vi var överens om att tystnaden skulle bestå mellan oss: den skulle ha varit denna vinters lag, hård och väldig –, men i gengäld skulle vårt saktmod ha

tagit sin början, och inte bara det, mildheten i det utträttade skulle ha funnits i mitt hjärta. Kanske – nödvändigheten var så enorm – skulle vi ha varit starka nog att tåga, – inte vi bröt tystnaden, ödets mun öppnades och överöste oss med underrättelser. Ty kärleken är ödets egentliga klimat; hur högt den än spänner sin bana över himlen, en vintergata av blodets miljarder stjärnor, ligger landet under denna himmel dräktigt med det som skall komma. Inte ens gudarna i sina skiftande lidelser var mäktiga nog att befria den jordiska älskade, den skrämde, flyende, ur den fruktbara jordens nät.

Är det vansinne, det jag skriver här? Varför handlar de älskandes brev aldrig om denna konflikt? Ack, de oroar sig för andra saker. Alltid verkar det som om den älskande kastade den älskade högre än han någonsin förmått kasta sig själv. Hennes lust till honom gör honom vackrare och dugligare. Hennes öppna armars förväntan sporrar hans lopp. Hans prestation framträder klart inom lyckans konturer, där den annars flöt ut i grumlig längtan. Först nu, vid hennes hjärta, blir arbetet passionerat och ljuvt för den strävsamme mannen – och vilan oändlig. Först nu löser sig hans pojknätters bottensats, rädslan, först nu blir han förtrogen med natten.

Och om han blir störd i sin glädje är det för att någonting hindrar, försvårar eller hotar denna förening; all ängslan samlas i en oro: den för att förlora varandra; och ingenstans finns tvivel, utom i svartsjukan.

Men han som redan visste? Han, i vars hjärta de älskandes ensamhet hunnit före? I tidiga år hade han lärt känna ensamhetens rena anlete. När han flydde familjelikheterna som omringade honom – drag för drag ett anspråk på honom – blev hennes ansikte till framtid: genom hennes ögon såg han ut i det öppna. Hans lilla hand lade sig stilla i hennes, som förde och aldrig tog i besittning. När han blev äldre varnade han undan för undan hennes höga gestalt –, på den tiden vände hon sig ibland till honom och prövade honom som ett kastspjut.

Och senare kastade hon honom.

Ack, hur kunde den älskande överraska *honom*, sedan detta blivit till medvetenhet och mer än ett minne: utvaldheten: den höjda armens lust, att bli kastad – o, och darrandet i mål.

Och ändå, vem hade som han, denne gudomligt brukade, som det redan beslutats om, prisat den älskande, längtat efter den älskade!

Det var som om han från sin bana, som han full-

bordade med ensamhetens kraft, urskilde hennes gestalt fullkomligare än någon annan före honom. Och ur denna vetskap, som var oändlig, växte den oändliga försakelsen fram.

Han flydde henne under det att han kallade på henne. Någonting fick honom att fortsätta utsätta sig för henne, genomlida henne, utstå henne. För fanns det inte en brist i hans drivkraft som skulle ta ut sin rätt så länge han fruktade och undvek den som krävde någonting av honom? Detta att hans känsla, i sista stund, väjde för henne, förvrängde det inte alla hans förnimmelser? Var denna rädsla för att bli älskad, som härrörde från hans barndoms allra tidigaste lidanden och aldrig lämnade honom, en varning som han måste följa in i det sista, eller gällde det att bli botad från den, som från den äldsta av villfarelser?

Fanns den älskande som inte var ett hinder, som inte saktade ned honom och avledde honom till kärlekens orter? Den som förstod att han kastades långt bort från henne när han genomträngde henne? Den själfulla, som bejakade hans stora kastadhet, som inte tänkte på att stjäla honom och behålla honom för sig själv, och inte sprang i förväg för att om och om igen ställa sig i hans bana? Den kanske redan övergivna, som väntade

och såg hur ofta han ännu skulle slungas genom henne, i mål, av sin gudinnas hand?

O, om hon fanns vore han hjälpt, likt den gången, när han som yngling kom till Ryssland och hjälptes på ett annat sätt. På grund av barndomens hemsökelse hade han fram till slutet av sitt andra årtionde levt ensam och avskild, i dagligt uppror mot allas övermakt i en förment fientlig värld. Det orätta i denna inställning kunde bara resultera i förvanskningar, sjukligheter, även vid äkta sinnesrörelse. Ryssland, inte genom långsam övertalning, över en natt – bokstavligen: över den första moskovitiska natten – löste honom mjukt ur hämningens onda trollmakt. Utan att berömma sig av det, utan att anstränga sig, som genom en hjärtats rena årstid, försåg honom det försonliga landet med outtömliga bevis på motsatsen. Som han litade på det; som det hänförde honom att vara broderlig. Och även om han alltid har förblivit en nybörjare i bekännelsen av denna samklang (kanske för att han inte fick stanna på rysk jord) glömmer han den aldrig, han känner den, han utövar den.

*

Känslans erfarenheter, underliga erfarenheter emellertid, som först långt senare har förtätats till denna särskilda upplevelse, som jag – högst ungefärligt – uppfattar som en *revenant*, bestrider min rätt att uppgå i den älskade (hur oändlig rymden hon erbjuder än må vara). Hur mycket jag än måste erkänna lagen i detta bemäktigande, mitt i det förefaller jag mig på samma gång ofri och självsvåldig. Mitt djupare samvete ger mig ingen ro, och rädslan som splittrar mig är inte den ljuva utplåningens kreatursångest som härrör från kärlekens kärna; det är avfällingens fasa som gång på gång skakar mig och så att säga inskräper att det inte är min sak att bestämma över mina sympatier: som om min känslas förmögenhet redan var utdelad och jag fattig; som om jag, älskad och älskande, undanhöll okända arvtagare de sedan länge bortskänkta andelarna som de redan lever av. Någonstans i djupet av mitt känslorum uppstår en oro, en motvilja; en klagan, som jag inte förstår, driver hitåt, hot reser sig i mitt väsen: jag är inte längre enig med mig själv.

Denna enighet, oförklarlig som den är, är emellertid domstolen som jag stått inför alltsedan barndomen. Ja, jag lever i detta rum, där mina dolda domare skipar rätt, framför deras ögon –, jag har aldrig lämnat det.

Mitt liv är en särskild sorts kärlek, och den är redan utförd. Precis som S:t Görans kärlek är att döda draken, en pågående handling som fyller tiderna intill slutet, så är också mitt hjärtas insatser redan förbrukade och omvandlade till ett slutgiltigt skeende. Ibland lyfts jag in i dess mitt: en bild av fullbordan.

(Men prinsessans plats är vid sidan om. Hon ber att det skall lyckas. Hon knäböjer.)

Konstnär, tro inte att din prövning finns i arbetet. Du är inte vad du utger dig för att vara, inte vad den ene eller andre tar dig för, eftersom han inte vet bättre, så länge arbetet inte har blivit så naturligt för dig att du inte *kan* annat än hålla måttet. Arbetar du så är du det mästerligt kastade spjutet: lagar tar emot dig ur kasta-rinnans hand och störtar i mål med dig -. Vad vore säkrare än din flykt?

Din prövning skall i stället vara att du inte alltid blir kastad. Att spjutkasterskan Ensamheten inte väljer dig, inte på länge, att hon glömmet dig. Det är frestelsernas tid, när du känner dig obrukad och oduglig. (Som om det inte vore sysselsättning nog att vara beredd!) Då, om du inte ligger där mycket tung, uppsöker förströelserna dig och provar hur du annars skulle vilja bli använd. Som stav åt en blind, som en av stängerna i ett galler eller som balanserstång åt en lindansare. Eller de är starka nog att plantera dig i ödets jordmån så att årstidernas under sker med dig, och kanske skjuter du små gröna blad av lycka ...

O då, du som är av järn: ligg tung.

Var spjut. Var spjut. Var spjut!